

Ю. І. Фетько, докторка філософії в галузі права, доцентка,
доцентка кафедри міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У статті досліджуються правові засади становлення та розвитку європейської інтеграції. Узагальнивши весь комплекс спеціальної юридичної літератури встановлено, що правові засади становлення та розвитку європейської інтеграції практично не вивчалися юридичною наукою. Встановлено процес формування досліджуваної сфери правовідносин, визначено основні тенденції та особливості розвитку зазначених відносин на різних етапах історичного розвитку. Досліджено, що сьогодні Європейський Союз вважається одним із успішних інтеграційних об'єднань. Його становлення і розвиток можна охарактеризувати у вісім періодів, а саме: перший період (1945–1959 рр.) характеризують як «мир в Європі та початок співробітництва»; другий період (1960–1969 рр.) пов'язаний із економічним зростанням Європейського Союзу; третій період (1970–1979 рр.) характеризують як «зростаюча спільнота», цьому періоду притаманне перше розширення Європейського Союзу; четвертому періоду (1980–1989 рр.) притаманне започаткування єдиного ринку; п'ятий період (1990–1999 рр.) характеризують як «Європа без кордонів»; шостому періоду (2000–2009 рр.) властиве розширення Європейського Союзу (приєднання 12 країн) та підписання Лісабонської угоди; сьомий період (2010–2019 рр.) характеризують як «складне десятиліття», цьому періоду властиві фінансова криза та вихід Великобританії з Європейського Союзу; восьмий період (2020 р. по сьогодні) характеризують як «єдиний і стійкий Європейський Союз», цьому періоду притаманне, як Європейський Союз реагував на безпрецедентні виклики, такі як пандемія COVID-19, загарбницька війна Росії проти України та ін.

Ключові слова: інтеграція, європейські інтеграційні процеси, Європейський Союз, розширення Європейського Союзу, Європа без кордонів.

Yu. I. Fetko Prerequisites for the formation and development of European integration: theoretical and legal foundations

The article examines the legal foundations of the formation and development of European integration. Summarizing the entire complex of special legal literature, it was established that the legal principles of the formation and development of European integration were practically not studied by legal science. The process of formation of the studied sphere of legal relations is established, the main trends and features of the development of these relations at different stages of historical development are determined. It has been studied that today the European Union is considered one of the successful integration union. Its formation and development can be characterized in eight periods, namely: the first period (1945–1959) is characterized as “peace in Europe and the beginning of cooperation”; the second period (1960–1969) is associated with the economic growth of the European Union; the third period (1970–1979) is characterized as a “growing community”, this period is characterized by the first enlargement of the European Union; the fourth period (1980–1989) is characterized by the accession of more countries, the establishment of a single market; the fifth period (1990–1999) is characterized as “Europe without borders”; the sixth period (2000–2009) the enlargement of the European Union (accession of 12 countries) and the signing of the Lisbon Treaty; the seventh period (2010–2019) is characterized as a “challenging decade”, this period is characterized by the financial crisis and the UK's exit from the European Union; eighth period (2020 to present) is characterized as a “united and resilient European Union”, this period is characterized by how the European Union responded to unprecedented challenges such as the COVID-19 pandemic, Russia's aggressive war against Ukraine etc.

Key words: integration, European integration processes, European Union, enlargement of the European Union, Europe without borders.

Постановка проблеми. Проаналізувавши спеціальну юридичну літератури варто відзначити, що *правові засади становлення та розвитку європейської інтеграції* практично не вивчалися юридичною наукою. Дослідження європейських інтеграційних процесів та їх правових засад неможливі без вивчення їх передумов виникнення, становлення та розвитку, а також чинників, що визначають цей процес. Зважаючи на постійні інтеграційні процеси та виклики, з якими зіштовхується сьогодні Європейський Союз, у тому числі численні кризи від міграційної кризи та Brexit до пандемії COVID та російської агресії проти України, то видається доцільним і своєчасним дослідити *правові засади становлення та розвитку європейської інтеграції*. Водночас це дозволить простежити процес формування правових засад *європейської інтеграції*, визначити основні тенденції та особливості розвитку *правових засад становлення та розвитку європейської інтеграції* на різних етапах історичного розвитку.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження *передумов становлення та розвитку європейської інтеграції*.

Стан опрацювання проблематики. Різні аспекти проблематики *передумов становлення та розвитку європейської інтеграції* досліджувались такими вченими як: Білорус О., Грицяк І., Дудкевич І., Кириченко А., Копійка В., Костенко А., Леськів С., Лук'яненко Д., Машталір Х., Полторацька О., Різник Н., Січень І., Тарнавська І., Шинкаренко Т., Ямпольської Л. та ін. Однак дослідження щодо *передумов становлення та розвитку європейської інтеграції* сконцентровані переважно навколо політологічних, історичних, соціальних питань, економічних, а також питань міжнародних відносин і державного управління, а аналіз наукових праць вітчизняних вчених-юристів дає можливість встановити, що сьогодні юридичною наукою не достатньо уваги приділено дослідженню *передумов становлення та розвитку європейської інтеграції*.

Виклад основного матеріалу. Термін «інтеграція» вперше було застосовано у 30-х рр. ХХ століття [1, с. 101]. Інтеграція – це «(від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур» [2]. Пебро М. відзначає, що інтеграція є складним процесом взаємодії держав, який характеризується двома елементами, а саме: правовою формою та економічним змістом. Право є найбільш ефективним регулятором суспільних відносин, яке покликане сприяти розвитку інтеграційних процесів, забезпечувати їх взаємодію на паритетних засадах і з урахуванням інтересів обох сторін. [1, с. 100]. Сьогодні Європейський Союз вважається одним із успішних інтеграційних об'єднань. В аспекті історико-правових передумов становлення і розвитку можна виділити вісім періодів його становлення та розвитку. Нижче проаналізуємо та охарактеризуємо періоди його становлення та розвитку.

Перший період (1945–1959 рр.) характеризують як «мир в Європі та початок співробітництва». Цьому періоду притаманна післявоєнна співпраця в Європі, яка призвела до створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, підписання Римських договорів і заснування Європейського парламенту [3]. Цьому періоду також притаманні такі основні події, а саме: закінчення Другої світової війни в Європі 8 травня 1945 році та створення Організації Північноатлантичного договору 4 квітня 1949 р.; започатковується 9 травня 1950 р. план нової політичної співпраці в Європі, Міністр закордонних справ Франції Робер Шуман представляє план поглиблення співпраці. На основі плану Шумана шість країн, а саме Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург, підписують угоду про спільне управління вугільною та сталеливарною промисловістю; підписання Римських договорів 25 березня 1957 р. та створення Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії; заснування 19 березня 1958 р. Європейського парламенту [4].

Другий період (1960–1969 рр.) пов'язаний із економічним зростанням Європейського Союзу. Як розвивався Європейський Союз у 1960-ті роки з подальшою економічною інтеграцією в Європі та розвитком міжнародного співробітництва [3]. 1960-ті роки є періодом економічного зростання. Створено Європейську асоціацію вільної торгівлі 3 травня 1960 р. для сприяння вільній торгівлі та економічній інтеграції між деякими країнами, які не входили до об'єднання: Австрією, Данією, Норвегією, Португалією, Швецією, Швейцарією та Великобританією. Підписання 8 квітня 1965 р. Договору про об'єднання виконавчих органів 3 Співтовариств (Європейського об'єднання вугілля та сталі, Європейського економічного співтовариства та Євратому), який бу підписаний у Брюсселі. Започаткування 1 липня 1968 р. Митного союзу, 6 країн-членів об'єднання скасовують митні збори на товари, імпортовані одна від одної, що вперше дозволяє вільну транскордонну торгівлю [5].

Третій період (1970–1979 рр.) характеризують як «зростаюча спільнота». Цьому періоду притаманне перше розширення Європейського Союзу. Період також пов'язують із розвитком Європейського Союзу з європейськими виборами та регіональною політикою для розвитку бідніших регіонів [3]. Спільнота зростає, приєднуються такі держави, як Данія, Ірландія та Великобританія 1 січня 1973 року. Реалізовується політика щодо зменшення диспропорцій між регіонами, аби продемонструвати свою солідарність, лідери об'єднання погоджуються 10 грудня 1974 р. створити великий новий фонд у рамках європейської регіональної політики, Європейський фонд регіонального розвитку, який має на меті покращити інфраструктуру, залучити інвестиції та створити робочі місця. Перші прямі вибори до Європейського парламенту відбуваються у червні 1979 р. [6].

Четвертому періоду (1980–1989 рр.) притаманне приєднання більшої кількості країн до об'єднання, започаткування програми Erasmus і єдиного ринку [3]. Перша європейська дослідницька програма започатковується 28 лютого 1984 р. «Esprit» була першою з багатьох дослідницьких та інноваційних програм на європейському рівні. Починається у 1986 р. шлях до єдиного ринку. Запускається 13 червня 1987 р. програма Erasmus для фінансування мобільності студентів, які бажають навчатися в іншій європейській країні [7].

П'ятий період (1990–1999 рр.) характеризують як «Європа без кордонів». Цьому періоду також притаманне розширення Європейського Союзу і запуск єдиного ринку, подорожей без кордонів і введення валюти євро [3]. У Маастрихті (Нідерланди) 7 лютого 1992 р. підписано Договір про Європейський Союз. Це важлива віха, яка встановлює чіткі правила для зовнішньої політики та політики безпеки та тіснішої співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Європейський Союз офіційно створений договором, який набув чинності 1 листопада 1993 року. Започатковується 1 січня 1993 р. єдиний ринок і його 4 свободи – вільний рух людей, товарів, послуг і грошей. Створюється Європейська економічна зона. Шенгенська угода набуває чинності 26 березня 1995 р. Підписання Амстердамського договору 2 жовтня 1997 р., який стосується реформування інституцій Європейського Союзу. Євро вводиться 1 січня 1999 року в 11 країнах лише для комерційних і фінансових операцій [8].

Шостий період (2000–2009 рр.) цьому періоду також притаманне розширення Європейського Союзу (приєднанням 12 нових країн) та підписання Лісабонської угоди [3]. Лідери Європейського Союзу підписали 26 лютого 2001 р. Ніщський договір. Він був спрямований на реформування інституцій, щоб Європейський Союз міг ефективно функціонувати після приєднання нових країн. 1 травня 2004 р. 10 нових країн, Кіпр і Мальта приєднуються до Європейського Союзу разом із 8 країнами Центральної та Східної Європи Чехією, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Польщею, Словаччиною та Словенією, остаточно поклавши край розділенню Європи після Другої світової війни. 1 січня 2007 р. ще дві країни Східної Європи, а саме Болгарія та Румунія приєдналися до Європейського Союзу, збільшивши кількість держав-членів до 27. 13 грудня 2007 р. 27 країн Європейського Союзу підписують Лісабонський договір, який вносить зміни до попередніх договорів. Його розроблено, щоб зробити Європейський Союз більш демократичним, ефективним і прозорим, а отже, здатним долати такі глобальні виклики, як зміна клімату, безпека та сталий розвиток. Велика фінансова криза вдарила по світовій економіці, також економічні труднощі відчували і кілька європейських банків, однак криза привела до більш тісної економічної співпраці між країнами Європейського Союзу [9].

Сьомий період (2010–2019 рр.) характеризують, як «складне десятиліття». Цьому періоду притаманні фінансова криза, вступ Хорватії в Європейський Союз і вихід Великої Британії з Європейського Союзу [3]. Світова економічна криза сильно вдарила по Європі. Заворушення та війни в різних країнах змушують багатьох людей залишати свої домівки та шукати притулку в Європі. Як наслідок Європейський Союз активізує зусилля щодо посилення контролю на зовнішньому кордоні та зменшення кількості шукачів притулку шляхом співпраці з сусідніми державами [10].

Восьмий період (2020 р. по сьогодні) характеризують як «єдиний і стійкий Європейський Союз». Цьому періоду притаманне, як Європейський Союз реагував на безпрецедентні виклики, такі як пандемія COVID-19, загарбницька війна Росії проти України та боротьба зі зміною клімату [3]. До прикладу пандемія COVID-19 викликала серйозну надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я та економічний спад. Європейський Союз та його країни-члени співпрацюють, щоб підтримати системи охорони здоров'я, стримати поширення вірусу та забезпечити вакцини для людей у Європейському Союзі та за його межами. Також Європейський Союз вводить низку жорстких санкцій проти Росії та надає Україні фінансову, гуманітарну, військову та іншу допомогу. Велика Британія 31 січня 2020 р. залишає Європейський Союз після 47 років членства, відкриваючи нову сторінку відносин з Європейським Союзом [11].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши юридичну літературу встановлено, що *правові засади становлення та розвитку європейської інтеграції* практично не вивчалися юридичною наукою. Встановлено процес формування досліджуваної сфери правовідносин, визначено основні тенденції та особливості розвитку зазначених відносин на різних етапах історичного розвитку. Досліджено, що сьогодні Європейський Союз вважається одним із успішних інтеграційних об'єднань. Його правові засади *становлення та розвитку можна виокремити* у вісім етапів, а саме: перший період (1945–1959 рр.); другий період (1960–1969 рр.); третій період (1970–1979 рр.); четвертий період (1980–1989 рр.); п'ятий період (1990–1999 рр.); шостий період (2000–2009 рр.); сьомий період (2010–2019 рр.); восьмий період (2020 р. по сьогодні).

Список використаних джерел:

1. Трихліб К.О. Інтеграція: сутність і сопливості. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11314/1/Trykhlub_100-105.pdf
2. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12384>
3. History of the EU. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_en?prefLang=uk
4. History of the European Union 1945-1959. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en?prefLang=uk
5. History of the European Union 1960-1969. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1960-69_en?prefLang=uk
6. History of the European Union 1970-1979. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1970-79_en?prefLang=uk
7. History of the European Union 1980-1989. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en?prefLang=uk
8. History of the European Union 1990-1999. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1990-99_en?prefLang=uk
9. History of the European Union 2000-2009. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en?prefLang=uk
10. History of the European Union 2010-2019. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2010-19_en?prefLang=uk
11. History of the European Union 2020 to today. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2020-today_en?prefLang=en